

Att rapportera om terror

En enkätstudie om journalister som jobbade med attacken i Stockholm 2017

Sammanfattning av centrala resultat

Klas Backholm, Statskunskap med masskommunikation, Åbo Akademi i Vasa
Patrik Söderberg, Utvecklingspsykologi, Åbo Akademi i Vasa

Åbo Akademi // Domkyrkotorget 3, 20500 ÅBO // Tel. +358 2 215 31 // abo.fi

Inledning - vad gick studien ut på?

Våren 2018 sände ett forskarteam från Åbo Akademi, Finland, tillsammans med Sveriges Journalistförbund ut en enkät till förbundets medlemmar.

Syftet med studien var tvådelat - att samla in information om journalisternas erfarenheter av att ha arbetat med terrorattacken i Stockholm våren 2017, och att undersöka vilken inverkan arbetet hade på det psykiska måendet bland journalisterna.

I enkäten ingick frågor om förekomst av posttraumatiskt stressyndrom (PTSD), som är en form av långvarig psykisk stress som kan uppkomma efter att man jobbat med eller själv blivit utsatt för en traumatisk händelse. I enkäten ingick också frågor om olika faktorer på arbetsplatsen som kan ha ett samband med högre PTSD-symptom.

Nedan ges en sammanfattning av några av de mest centrala resultaten av denna del av studien. I enkäten ingick också frågor om en del andra teman, som kommer att analyseras i mera detalj under sommaren 2019.

Frågor om studien kan riktas till klas.backholm@abo.fi, tel. +35850-5750 634, och mera information om forskarteamets medlemmar hittar du längst ner i denna text.

Varför behövs studien?

I nuläget vet vi rätt så lite om vilken inverkan arbete med kriser har på journalister, och studien är en av de första som uttalat undersökt PTSD-symptom i ett sampel med svenska journalister som jobbat med ett större krisuppdrag. Temat är centralt för journalisters arbetsrelaterade hälsa, eftersom det tar fasta på risker som journalister utsätts för när de gör sitt jobb.

Det finns en del tidigare studier på temat med journalister i Norden, gjorda bl.a. efter terrorattacken i Norge 2011 och skolskjutningarna i Finland 2007-08 (i slutet av denna sammanfattning listar vi några länkar till mera information om de studierna). Den aktuella studien är uppbyggd enligt ungefär samma modell som använts i dessa fall, och forskarteamet från Åbo Akademi har varit involverat i tidigare studier i varierande utsträckning.

Vem deltog i studien?

Enkäten riktade sig till journalister som jobbat med terrorattacken i Stockholm i något skede under de två första veckorna efteråt, endera på själva krisplatsen eller med uppgifter på sitt kontor (med telefonintervjuer, direktsändningar och liknande). Enkäten sändes ut via e-post i maj 2018, ca 1 år och 1 månad efter krisen.

I enkäten deltog 230 journalister, 113 kvinnor (49%), 114 män (50%) och en person som uppgett annat alternativ. Gruppen hade i medeltal jobbat 15,5 år i branschen, och 154 journalister (70%) hade fast anställning.

Nästan två tredjedelar jobbade på en redaktion som var belägen inom en halv mils avstånd från krisen (141 personer, 65%). Trettionio journalister (18%) hade jobbat på själva krisplatsen samma dag som attacken inträffade.

Centrala resultat – förekomst av posttraumatisk stress

En person som drabbats av posttraumatiskt stressyndrom (PTSD) har under en längre tid problem med ständigt återkommande, stressande och överrumplande minnesbilder av och flashbacks till krisuppdraget. Eftersom personen inte kan förutse när dessa minnen dyker upp utvecklar man så småningom strategier för att

undvika människor och platser som eventuellt kan trigga sådana minnen – och har därmed svårigheter att ha en "normal" vardag.

Se mera om PTSD t.ex. i 1177 Vårdguiden här: <https://www.1177.se/sjukdomar--besvar/psykiska-sjukdomar-och-besvar/angest/posttraumatiskt-stressyndrom-ptsd/>

I översikter av tidigare studier om journalister har förekomsten av PTSD landat på mellan 0-13%. T.ex. hade 12% av de deltagande journalisterna i en studie om skolskjutningen i Jokela, Finland, så pass allvarliga symptom att de fyllde kriterierna för PTSD. I en studie om terrorattacken i Norge var motsvarande siffra 9%.

Förekomsten av PTSD bland journalister har vanligen varit högre än i befolkningen generellt, men lägre än bland de direkt drabbade av krisen. I siffrorna ovan har man inte räknat med studier med journalister som kontinuerligt jobbar i krigs/konfliktzoner, i sådana fall är PTSD-förekomsten högre.

Det är också viktigt att komma ihåg att dessa siffror bara inkluderar sådana som upplever alla delsymptom som ingår i PTSD. Sådana journalister som bara har en del av symptomen ingår inte i siffrorna, men de kan också ha upplevt en sådan nivå av stress att de borde få hjälp och stöd för att hantera den.

I den aktuella studien undersöktes förekomst av symptom på PTSD efter krisuppdraget med den svenska versionen av det vedertagna frågeformuläret the Posttraumatic Disorder Checklist.

13% av gruppen, 29 personer, rapporterade symptom som var så pass allvarliga att de kan sägas motsvara en PTSD-diagnos. Kvinnor och män rapporterade ungefär likadana nivåer av symptom.

Siffran ska tolkas försiktigt, eftersom ett frågeformulär bara kan ge begränsad information. En "riktig" PTSD-diagnos behöver bekräftas av hälsovårdspersonal.

Om man jämför dessa 13% med tidigare studier är siffran i högre laget – men ligger ändå rätt nära tidigare fall.

En del journalister hade vid tiden för undersökningen alltså starka stressymptom pga. det arbete de utfört i samband med attacken, och skulle behöva stöd för att hantera dessa symptom.

En PTSD-förekomst på 13% är en rätt hög andel för en studie med journalister, men ska inte ses som ovanligt hög jämfört med tidigare studier. Metoderna för att mäta PTSD har också varierat mellan studier, vilket kan ha en viss inverkan på skillnader i förekomst.

Fast anställda hade färre symptom på PTSD än övriga grupper av anställda (t.ex. frilansare, visstidsanställda och bemanningsanställda).

En del tidigare studier har också visat på att en mera stabil anställningsform kan fungera som en skyddsfaktor mot stressymptom efter ett krisuppdrag.

Journalister som jobbat färre år i branschen rapporterade allvarligare PTSD-symptom.

Flera tidigare studier har kommit till liknande resultat, och förklarat detta med att en ung journalist inte ännu har byggt upp den erfarenhet som behövs för att hantera extrema uppdrag som kriser.

Centrala resultat – etiska dilemman, socialt stöd, och posttraumatisk stress

När man tolkar resultaten nedan ska man komma ihåg att de baseras på en datainsamling vid en given tidpunkt, i maj 2018, vilket var ca 1 år och 1 månad efter krisen. Därmed kan man dra slutsatser om hur sambanden såg ut mellan olika faktorer just då, men inte med säkerhet säga vad som lett till vad över tid. För sådana slutsatser behövs ett så kallat longitudinellt upplägg där datainsamling sker vid flera tidpunkter, utspridda över flera års tid.

Etiska dilemman handlar om att journalisten upplevt ett dilemma mellan å ena sidan de krav som ställs i yrkesrollen, t.ex. behovet att få uppdraget utfört, och å andra sidan risken att orsaka ytterligare skada under krisen, t.ex. att störa chockade direkt drabbade.

Flera tidigare studier har hittat ett samband mellan att en journalist upplevt fler etiska dilemman under krisuppdraget och allvarligare PTSD-symptom efter krisen.

Vi frågade om journalisten upplevt något av fem etiska dilemman (svaren på alla typer av dilemman är listade i bilaga 1).

Det var vanligt att journalister upplevt åtminstone någon typ av dilemma – men få hade varit med om många olika sådana.

Det två vanligaste typerna av etiska dilemman handlade om att

a) hamna i etiskt knepiga situationer på grund av saker som journalisten inte kunde förutse eller påverka (125 journalister hade upplevt detta, 54%)

b) hamna i etiskt knepiga situationer på grund av att journalisten var osäker på hur de yrkesetiska reglerna skulle tillämpas på någon uppgift under uppdraget (121 journalister hade upplevt detta, 53%)

Trots att över hälften av journalisterna hade upplevt dessa två dilemman var det endast tre procent (sju personer) som hade upplevt alla fem typer av dilemman som ingick i studien. Män och kvinnor hade också upplevt etiska dilemman i lika stor utsträckning.

De som upplevt en större mängd olika etiska dilemman hade också allvarligare symptom på posttraumatisk stress efter krisen.

Precis som i tidigare studier visade alltså resultaten från denna studie att journalister som jobbat med terrorattacken i Stockholm, och upplevt flera olika typer av dilemman mellan yrkesrollens krav och risken för att bidra till ytterligare skada bland drabbade, också mådde sämre vid tiden för undersökningen.

Dilemman vid krisuppdrag var alltså rätt vanliga bland de deltagande journalisterna, och hade i vissa fall en negativ inverkan på måendet efter uppdraget. Eftersom dilemman t.ex. kan kretsa kring osäkerhet på hur de yrkesetiska reglerna ska tillämpas vid kriser, kan redaktioner och utbildningar förebygga psykisk stress genom att kontinuerligt erbjuda konkret undervisning och diskussion om rutiner vid krisuppdrag.

Erbjudet organiserat krisstöd på arbetsplatsen efter uppdraget handlar om vilka typer av uttalat stöd journalisten erbjöds efter krisuppdraget. Det kan handla om t.ex. krisstöd i grupp eller individuellt stöd via arbetshälsovården. I en tidigare studie med 375 journalister som deltog i arbetet med terrorattacken i Norge hade ca 80% av deltagarna erbjudits åtminstone en typ av stöd på sin arbetsplats.

Vad gäller kopplingen mellan krisstöd och mängden PTSD-symptom har tidigare studier med direkt drabbade av kriser vanligen visat att stöd fungerar som en skyddsfaktor, eftersom mera stöd har haft ett samband med färre stressymptom. En del studier med journalister har kommit till samma resultat, medan andra inte har funnit något samband.

I den aktuella studien ställdes frågor om fem olika typer av stöd (svaren för alla typer av stöd är listade i bilaga 2).

Ungefär en tredjedel av de deltagande journalisterna hade blivit erbjudna organiserat stöd på arbetsplatsen, vilket är en rätt liten andel jämfört med tidigare studier.

Av deltagarna hade 86 journalister (35%) erbjudits åtminstone en form av organiserat stöd. Män och kvinnor hade erbjudits krisstöd i lika stor utsträckning. Det två vanligaste typerna var

a) Individuellt krisstöd via arbetshälsovård (55 journalister hade upplevt detta, 24%)

b) Annan typ av stöd i grupp inom organisationen (20 journalister hade upplevt detta, 9%)

Avsaknaden av socialt stöd är ett intressant resultat, som tyder på att beredskapen för att hantera de anställdas upplevelser under ett krisuppdrag kunde ses över på redaktionerna.

Avståndet mellan redaktionen och krisplatsen hade ingen inverkan på mängden krisstöd som erbjöds – mängden var ungefär lika stor oberoende av om redaktionen låg geografiskt nära eller längre bort från krisplatsen.

I denna studie fanns inget samband mellan mängden socialt stöd som erbjöds på arbetsplatsen och graden av symptom på posttraumatisk stress.

Endast en tredjedel av journalisterna hade blivit erbjudna organiserat stöd, vilket kan ha inverkat på resultatet. En annan faktor som kan ha haft betydelse är formuleringen på frågan. Att ha blivit erbjuden stöd behöver inte innebära att journalisten använt sig av, och tyckt sig ha nytta av denna.

Slutord

Studien bidrar till en bättre förståelse om hur journalisters jobb i krissituationer kan inverka på journalisternas psykiska mående.

En relativt liten andel av de journalister som arbetat med terrorattacken i Stockholm våren 2017 erbjöds organiserat krisstöd på arbetsplatsen. En stor del av journalisterna hade upplevt åtminstone någon typ av etiska dilemman, och de som hade upplevt en stor mängd sådana hade också fler symptom på posttraumatisk stress efter uppdraget.

Tretton procent, eller 29 personer, hade alla delsymptom som ingår i posttraumatiskt stressyndrom, PTSD. Denna siffra låg några procent högre, men rätt nära tidigare studier i Norden.

Forskarteamets medlemmar

Klas Backholm, PhD, är forskare vid Statskunskap med masskommunikation vid Åbo Akademi i Vasa, Finland, och f.d. journalist. Han har forskat och undervisat om temat journalister och kriser sedan 2006, och bl.a. gjort studier om journalisters mående efter skolskjutningarna i Finland 2007-08.

Trond Idås, MSc, är doktorand vid Statskunskap med masskommunikation vid Åbo Akademi i Vasa, Finland, och jobbar som rådgivare på Norsk Journalistlag. Han är f.d. journalist och har bl.a. gjort studier om journalisters mående efter terrorattacken i Norge 2011 och tsunamin 2004.

Patrik Söderberg, PhD, är forskare vid Utvecklingspsykologi vid Åbo Akademi i Vasa, Finland. Hans har tidigare forskat om bl.a. aggression, mobbning och psykisk ohälsa bland barn och ungdomar.

Några tidigare publikationer på temat krisuppdrag och journalisters psykiska välmående av forskarteamets medlemmar

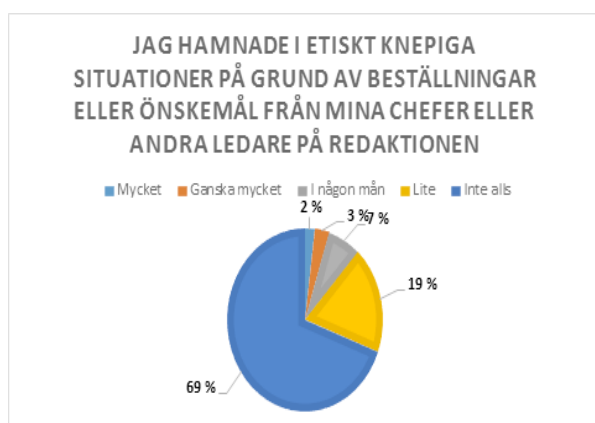
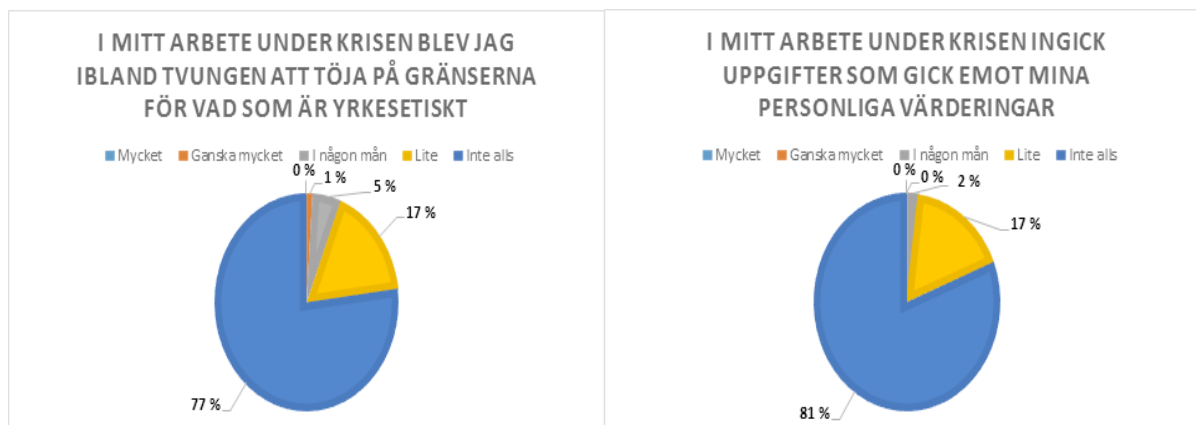
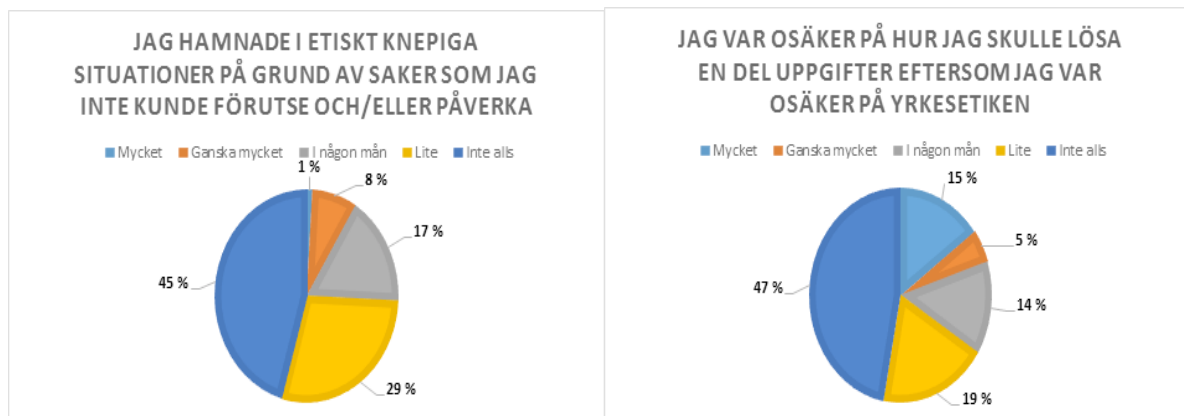
Backholm, K. (2016). Distress among journalists working the incidents. In L. C. Wilson (Ed.), *The Wiley Handbook of the Psychology of Mass Shootings* (pp. 247-265). Hoboken, NJ: Wiley-Blackwell. ([link](#))

Backholm, K., & Idås, T. (2015). Ethical dilemmas, work-related guilt, and posttraumatic stress reactions of news journalists covering the terror attack in Norway in 2011. *Journal of Traumatic Stress, 28*, 142-148. doi: 10.1002/jts.22001 ([link](#))

Idås, T. (2013). *Krevende oppdrag. Hvordan mestre stress* [Demanding assignments. How to manage stress]. Oslo: Cappelen Damm Akademiske. ([link](#))

Idås, T., & Backholm, K. (2017). Risk and Resilience among Journalists Covering Potentially Traumatic Events. In U. Carlsson & R. Pöyhtäri (Eds.), *The Assault on Journalism. Building Knowledge to Protect Freedom of Expression* (pp. 235-240). Gothenburg: Nordicom. ([link](#))

Bilaga 1. Förekomst av etiska dilemman i studien.

Bilaga 2. Erbjudet krisstöd i studien.

